

Happe-aluse tiitrimine

Ilmselt kasutatavaim tiitrimismeetod

26.09.2019

1

Hape-alus reaktsioon

- "tiitrimisreaktsiooni etalon"
  - Peaaegu perfektne stöhhiomeetria, mis ei ole mõjutatud ühegi teise komponendi poolt
  - Üks kiiremaid teadaolevaid reaktsioone
  - Piisavalt tugevate hapetega/alustega kulgeb lõpuni
  - Suur valik saadaolevaid indikaatoreid ja on lihtne ka elektrokeemiliselt (potentsiomeetriliselt) lõpp-punkti määrata

26.09.2019

2

Brønstedi hapete teooria

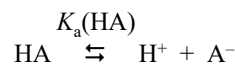
- Happed on ained, mis loovutavad prootoni
- Alused on ained, mis liidavad prootoni
- Happe ja aluse vahelise reaktsiooni tulemusena moodustuvad uus hape ja uus alus

26.09.2019

3

Hapete tugevus

- Vesilahuses hape HA dissotsieerub:

$$K_a(\text{HA}) = \frac{a(\text{H}^+) \cdot a(\text{A}^-)}{a(\text{HA})} \approx \frac{[\text{H}^+] \cdot [\text{A}^-]}{[\text{HA}]}$$

$$\text{p}K_a(\text{HA}) = -\log K_a(\text{HA}) = -\log \frac{a(\text{H}^+) \cdot a(\text{A}^-)}{a(\text{HA})} = \text{pH} - \log \frac{a(\text{A}^-)}{a(\text{HA})}$$

- $\text{p}K_a$ väärtus on happe tugevuse mõõduks
  - Mida **madalam** $\text{p}K_a$ väärtus seda **tugevam** hape

26.09.2019

4

Tasakaalulised ja analüütilised kontsentratsioonid

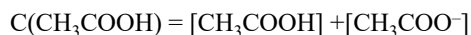
- Mingi aine **analüütiline kontsentratsioon** lahuses näitab, milline kogus seda ainet on lahusele lisatud või muul moel sinna jõudnud
  - Aga aine ei pruugi seal olla sellel kujul, nagu ta lisati
- Mingi osakese **tasakaaluline kontsentratsioon** lahuses väljendab *selle konkreetse osakese* sisaldust selles lahuses
- Näide:
  - Lisades veele CH_3COOH ta osaliselt jääb CH_3COOH kujule ja osaliselt ioniseerub andes CH_3COO^-

26.09.2019

5

Seos analüütilise ja tasakaalulise kontsentratsiooni vahel

- Aine analüütiline kontsentratsioon lahuses on võrdne kõigi tema esinemisvormide tasakaaluliste kontsentratsioonide summaga:

Analüütiline
kontsentratsioon

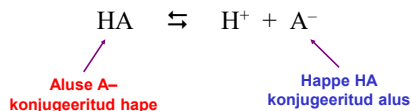
Tasakaalulised
kontsentratsioonid

26.09.2019

6

Hape ja selle konjugeeritud alus

- Anioon A^- on happe HA **konjugeeritud alus**
  - hape HA on aluse A^- **konjugeeritud hape**
  - Alus A^- on anioonne alus
  - Näide: CH_3COO^- on CH_3COOH konjugeeritud alus

26.09.2019

7

Hape puhverdatud lahuses (1)

- Kui lahustada hapet HA (või selle soola) lahuses, mis on **puhverdatud**
  - ehk omab **enam-vähem püsivat pH** väärtust, mis muutub vähe happe või aluse lisamisel
- siis **kahe vormi** HA ja A^- **suhe** on määratud pH ja HA pK_a poolt:

$$\log \frac{[A^-]}{[HA]} \approx \log \frac{a(A^-)}{a(HA)} = pH - pK_a(HA)$$

26.09.2019

8

Hape puhverdatud lahuses (2)

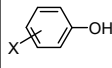
pH-p K_a	$[A^-] : [HA]$
-2	1 : 100
-1	1 : 10
0	1 : 1
1	10 : 1
2	100 : 1

- Kui pH ja pK_a erinevad 3 ühikut või rohkem, siis saame öelda, et hape on **praktiliselt täielikult dissotsieerunud** või **praktiliselt täielikult mitte-dissotsieerunud**

26.09.2019

9

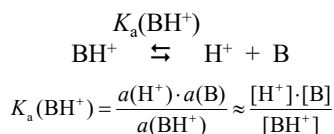
Põhiliste hapete klasside tugevused vees

Klass	Valem	pK_a vahemik	Näited/Kommentaariid
Mineraalsed happed	HCl, HBr, H_2SO_4 , $HClO_4$, ...	< 0	Mittekeemiline, "tava-põhine" klass Happeks on H_3O^+
Karboksüülhapped	R-COOH, Ar-COOH, ...	(1) 2 .. 5	CH_3COOH 4.76, PhCOOH 4.21
Fenoolid		(3) 6 .. 10	Fenool 9.89, 4-nitrofenool 7.15, 2,4-dinitrofenool 3.96 (ainult mõningaid fenole saab tiitrida)
Protoneeritud alused (katioonsed happed)	Vaata aluste alt		

10

Aluste tugevus

- Aluste tugevust väljendatakse tavaliselt selle konjugeeritud happe tugevuse kaudu:

$$pK_a(BH^+) = -\log K_a(BH^+) = -\log \frac{a(H^+) \cdot a(B)}{a(BH^+)} = pH - \log \frac{a(B)}{a(BH^+)}$$

- konjugeeritud happe pK_a on aluste tugevuse mõõduks
  - Mida **kõrgem** pK_a väärtus seda **tugevam** alus

26.09.2019

11

Aluste tugevus

- Alus puhverdatud lahuses: käitub analoogselt happega
- Mõnikord väljendatakse aluste tugevust ka K_b väärtuse kaudu:

$$K_a \cdot K_b = K_w = a(H^+) \cdot a(OH^-)$$

26.09.2019

12

Hüdroksiidid kui alused

- Kuidas hüdroksiidid, nt NaOH, sobivad sellesse pilti?
- Aluseks on siin OH⁻
  - See on anioonne alus
  - Na⁺ on ainult inertne vastasioon
- OH⁻ konjugeeritud hape on H₂O
- H₂O kui happe tugevus:

$$pK_a(\text{H}_2\text{O}) = 15.74$$

26.09.2019

13

Põhiliste aluste klasside tugevused vees

Klass	Valem	pK _a ulatus	Näited/Kommentaariid
Hüdroksiidid	OH ⁻	15.7	NaOH, KOH, Et ₄ NOH Aluseks on OH ⁻
Amiinid	RNH ₂ RR'NH RR'R''N	9 .. 11.5	NH ₃ 9.24, Etüülamiin 10.70, Dietüülamiin 11.02,
N-hetero- tsükliid	Väga erinevad ainete klassid	1 .. 10	Püridiin 5.25, Imidasool 6.99, 4-aminopüridiin 9.17 (mitmeid neist alustest ei saa tiitrida vesilahustes)
Happe anioonid	Vaata hapete alt		pK_a väärtused on aluste konjugeeritud hapete omad!

26.09.2019

14

Happe ja aluse tugevus ja tiitrimine

- Happeid pK_a väärtusega **alla 6** saab vesilahuses veel enam vähem mõistlikult tiitrida
- Aluseid pK_a väärtusega **üle 8** saab vesilahuses veel enam vähem mõistlikult tiitrida
  - Ehk aluseid, mille pK_b on **alla 6**
- **Tugevaid** happeid või **tugevaid** aluseid kasutatakse kui titrante

26.09.2019

15

Tiitrimiskõver

- Happe-aluse tiitrimine:
  - Seos pH ja lisatud titrandi ruumala vahel
- Annab olulist informatsiooni tiitrimise kohta
- Aitab indikaatori valiku tegemisel

26.09.2019

16

Tiitrimiskõver: Näited

- Näide happe tiitrimisel tugeva alusega:
  - Happe kontsentratsioon: $C_{\text{HA}} = 0.01 \text{ mol/l}$
  - Titrandi lahus: $C_{\text{NaOH}} = 0.1 \text{ mol/l}$
  - Happe lahuse ruumala: $V_{\text{HA}} = 50 \text{ ml}$
- Lihtsustused:
  - Lahuse ruumala on konstantne
  - Eeldatakse, et kõik aktiivsuskoeffitsiendid on $f = 1$

26.09.2019

17

Stõhhiomeetriapunkt

- Stõhhiomeetriapunkt määratakse kindlaks ühel kahest moodusest:
  - Indikaatoriga
  - Potentsiomeetriliselt

26.09.2019

18

Tavalisemad titrandid

- Aluselised:
  - Naatriumhüdroksiid
  - Kaaliumhüdroksiid
  - Tetraalküülammooniumhüdroksiidid (näiteks $\text{Bu}_4\text{N}^+ \text{OH}^-$)
- Happelised:
  - HCl
  - HClO_4
- Üski neist pole põhiaine omadustega
- Aluselised kardavad CO_2

26.09.2019

19

Happelised titrandid

Omadused	HCl	HClO_4
Lähteaine	Ligik. 35% lahus	Ligik. 67% lahus
Põhiaine?	Ei	Ei
Tugevus	vesilahuses: Tugev mitte-vesil.: Nõrk	vesilahuses: Tugev mitte-vesil.: Tugev
Titrandi lahuse stabiilsus	Väga pikk	vesilahuses: Väga pikk mitte-vesil.: erinev
Tundlikkus CO_2 suhtes	Puudub	Puudub
Tundlikkus O_2 suhtes	Puudub	Puudub
Kommentaariid	Ebasobiv mõnedes mitte-vesilahustes	Vesilahustes ei oma eeliseid HCl ees

26.09.2019

20

Aluselised titrandid

Omadused	NaOH, KOH	R_4NOH
Lähteaine	Tahke	Tahke/vedel (puhas)
Põhiaine?	Ei	Ei
Lahustuvus	Vesilahuses: Jah mitte-vesi: enamasti Ei	Vesilahuses: Jah Mitte-vesi: enamasti Jah
Tugevus	Tugev	Tugev
Titrandi lahuse stabiilsus	Aeg-ajalt vaja kontrollida	Piiratud stabiilsus
Tundlikkus CO_2 suhtes	Tugev	Tugev
Tundlikkus O_2 suhtes	Puudub	Mõnes ulatuses
Kommentaariid	Ebasobiv mõnedes mitte-vesilahustes	Puudub eelis vesilahustes

26.09.2019

21

Põhiained (standardained)

- Happelised:
  - Oblikhape ($\text{p}K_a = 1.25, 4.25$)
  - Merivaikhape ($\text{p}K_a = 4.19, 5.48$)
  - Bensoehape ($\text{p}K_a = 4.21$)
  - Kaaliumvesinikftalaat ($\text{p}K_a = 5.51$)
- Aluselised:
  - Na_2CO_3 ($\text{p}K_a = 10.33$)
  - Tris ($\text{p}K_a = 8.10$)

26.09.2019

22

Happelised Standardained

Omadused	Merivaikhape	Oblikhape	Kaaliumvesinikftalaat
Struktuur			
$\text{p}K_a$ väärtus	4.16, 5.61	1.23, 4.19	5.51
Ekvivalentmass (g/mol)	118.09 / 2	126.07 / 2	204.22
Hügrokoopne?	Ei	Mõnevõrra	Ei
Tundlikkus O_2 suhtes	Ei	Ei	Ei
Kommentaariid		Kristallvesi on veidi tülikas	

26.09.2019

23

Aluselised Standardained

Omadused	Naatrium karbonaat	Tris
Struktuur	Na_2CO_3	$(\text{HO}-\text{CH}_2)_3\text{C}-\text{NH}_2$
$\text{p}K_a$ väärtus	10.32, 6.37	8.10
Ekvivalentmass (g/mol)	105.99 / 2	121.14
Hügrokoopne?	Teatud määral	Mitte eriti
Tundlikkus CO_2 suhtes	Tahkel kujul mitte	Tahkel kujul mitte
Kommentaariid	Kasutatakse teist lõpp-punkti, lahust kuumutatakse lühidalt enne lõpppunkti. Vastasel juhul hüpe väga väike.	Alus on nõrgapoolne

26.09.2019

24

Happe-aluse indikaatorid

- Happe-aluse indikaatorid on nõrgad happed või alused,
  - mille protoneerunud ja deprotoneerunud vormid on lahuses erinevat värvi
  - Ja need värvused on väga intensiivsed
    - Indikaatorit saab panna väga vähe
- Värvimuutuse pH vahemikku nimetatakse **pöördealaks**
- Levinumad indikaatorid koos pöördealadega:
  - Metüüloranž: **punane** → **kollane** (3.0 .. 4.4)
  - Fenoolftaleiin: värvitu → **roosa** (8.2 .. 10.0)

26.09.2019

25

Indikaatorid: Fenoolftaleiin

Species	H_2In^{+}	H_2In	In^{2-}	$In(OH)^{3-}$
Structure				
Model				
pH	< 0	0-8.2	8.2-12.0	> 12.0
Conditions	strongly acidic	acidic or near-neutral	alkaline	strongly alkaline
Color	orange	colorless	pink to fuchsia	colorless
Image				

26.09.201

Allikas: Wikipedia

Indikaatorid: Fenoolftaleiin

- Värvi muutuse vahemik : pH 8.2 .. 10.0

Värvitu

Roosa

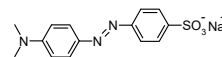
- Sobilik tugevate ja nõrkade hapete tiitrimiseks tugevate alustega

26.09.2019

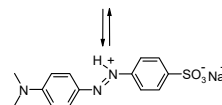
27

Indikaatorid: Metüüloranž

- Molekuli struktuuri ja värvi muutuse vahemik:

Üle
pH 4.4

Alla
pH 3.1

- Sobilik tugevate ja nõrkade aluste tiitrimiseks tugevate hapetega

26.09.2019

28